

Қазақстанның газ саласы және энергетикалық тәуелсіздігі

Кіріспе

Көмірсутектердің қомақты қорына ие және [табиғи газ қоры бойынша әлемдегі алғашқы 15 елдің](#) қатарына кіретін мемлекет ретінде Қазақстан мынадай парадоксқа тап болды: жер қойнауындағы табиғи газдың молдығы оның ұсынысының өсіп келе жатқан тапшылығымен және импортқа деген тәуелділіктің артуымен қатар өмір сүруде. Газ саласы Қазақстанның энергетикалық секторында табиғи газды өндіруді, тасымалдауды және ішкі нарық пен экспортқа сатуды қамтитын бірегей орынды иеленеді. Дегенмен, тарихи қалыптасқан жағдай бойынша, табиғи газ мұнайға қарағанда екінші дәрежелі рөл атқарады. Мәселен, газ негізінен ілеспе өнім ретінде өндіріледі және оны дербес тауар ретінде коммерцияландырудың орнына, мұнай берілісін арттыру үшін негізінен қабатқа қайта айдалады. Елдегі табиғи газ қорының 77%-ын құрайтын үш мегажобаға (Теңіз, Қашаған және Қарашығанақ) шоғырланған қазіргі өндіріс моделі саланың икемділігін шектейтін құрылымдық тәуелділіктерді тудырды. Бұл жағдай ішкі қажеттіліктердің өзгеруіне және халықаралық нарық мүмкіндіктеріне жедел жауап беру қабілетін тежейді.

2025 жыл сала үшін бетбұрысты кезең болды. Газдың жалпы өндірісі 68,2 миллиард текше метрге [млрд м3] жеткенімен, одан әрі таратуға қолжетімді өнімнің таза көлемі 21,4 млрд м3-ге дейін қысқарды, өйткені қабатқа қайта айдау көлемі 33,5 млрд м3-ге дейін өсіп, бүкіл өндірістің дерлік жартысын құрады. Сонымен қатар, халықтың 61,8%-ы үшін желілерге қолжетімділікті кеңейткен газдандыру бағдарламасы және электр энергиясын өндіруде көмірден газға көшу жоспары ішкі тұтынудың одан әрі өсуіне түрткі болды. Ұсыныстың шектелуі мен сұраныстың артуы Қазақстанның аймақтық газ нарықтарындағы орнын өзгертіп, елді нетто-экспорттаушыдан импортқа барған сайын тәуелді тұтынушыға айналдырды. Мәртебенің бұл өзгеруі 2025 жылы импорт көлемі (шамалы болса да) экспорттан асқан кезде орын алды. Бұл мақалада Қазақстанның газ саласы [энергетикалық тәуелсіздік](#) призмасы арқылы қарастырылады. Бұл тұжырымдама үздіксіз жеткізуді қамтамасыз ету (энергетикалық қауіпсіздік) шеңберінен шығып, жеткізу көздері мен бағыттарын стратегиялық әртарапандыруды, инфрақұрылымның тұтастығы мен қуаттарды басқаруды, геосаяси және физикалық қауіпсіздікті, сондай-ақ сұранысты басқару саясатын қамтиды.

Қазақстанның газ саласы 2024-2025 жж.

Қазақстан негізінен Каспий маңы мұнай-газ бассейнінде шоғырланған 3,8 триллион текше метр [трлн м3] алынатын қорымен [газ қоры бойынша әлемдегі жетекші 15 елдің](#) қатарына кіреді. 2025 жылы газдың жалпы өндірісі 68,2 млрд м3-ге жетіп, 2024 жылғы 58,9 млрд м3-мен салыстырғанда өсім көрсетті. Тауарлық газдың көлемі, қабатқа қайта айдаудан кейін, 34,7 млрд м3-ді құрады, ал одан әрі бөлуге қолжетімді өнімнің таза көлемі 2024 жылғы 22,8 млрд м3-ден 21,4 млрд м3-ге дейін төмендеді. 2025 жылы газды қабатқа қайта айдау көлемі 33,5 млрд м3-ге жетіп (2024 жылғы 23,3 млрд м3-ден өсті), бұл жалпы өндірістің шамамен 49%-ын құрады. Қарастырылып отырған кезеңде орташа есеппен жалпы өндірістің 39%-ы қайта айдауға тиесілі. Газды қабатқа қайта айдау қабаттық қысымды ұстап тұру және мегажобаларда мұнай берілісін барынша арттыру үшін қажет. Бұл жағдай газ өндіру Теңіз, Қашаған және Қарашығанақ кен орындарында мұнай өндірумен тығыз байланысты болып қала беретін қазіргі өндіріс моделін көрсетеді. Өндіруші компаниялардың ішкі қажеттіліктеріне және газ өнімдерін (соның ішінде сұйытылған мұнай газын) өндіруге бағытталған газ көлемі 2025 жылы 13,3 млрд м3-ді немесе жалпы газ өндірісінің 20%-ын құрады.

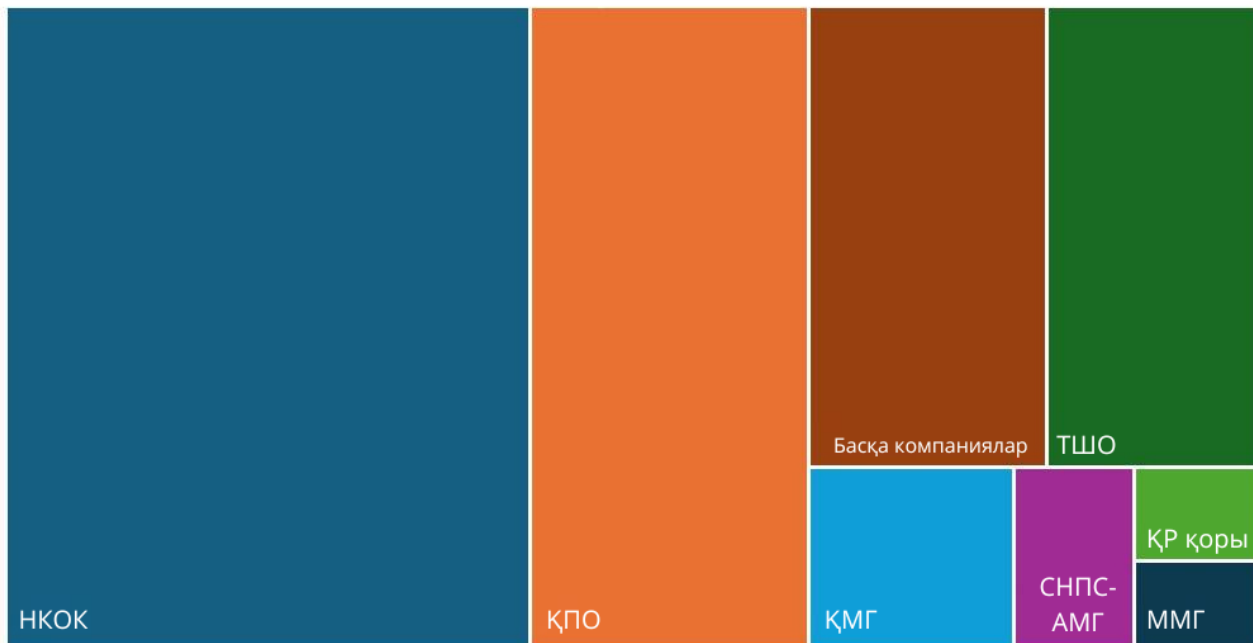
Табиғи газ балансы, млрд м³

Көрсеткіштер	2021	2022	2023	2024	2025	2025 ж. үлес салмағы	2021–2025 жж. орташа үлес салмағы
(+) Импорт	2,3	1,3	0,9	4,4	5,2		
(+) Коммерциялық пайдалану үшін таза өндіріс, оның ішінде:	25,0	23,0	25,0	22,8	21,4		
(+) Өндіру	53,8	53,2	60,0	58,9	68,2		
(-) Қайта айдау	17,3	18,7	22,2	23,3	33,5	49%	39%
(-) Өңдеу және ішкі қажеттіліктер	11,5	11,5	12,8	12,8	13,3	20%	20%
(-) Жалпы өткізу, оның ішінде	27,3	24,4	25,0	27,2	26,6		
(-) Ішкі нарықта өткізу	18,6	19,4	19,4	21,2	21,6	81%	76%
(-) Экспорттық сату	8,7	5,0	5,6	6,0	5,0	19%	23%

Дереккөз: ENERGY Insight & Analytics, ҚР Энергетика министрлігі / ҚР ОЭК САЦ

Газ қорларының бөлінісі олардың үш ірі кен орнында айтарлықтай шоғырланғанын көрсетеді. [North Caspian Operating Company](#) [НКОК] компаниясы игеріп жатқан Қашаған кен орны 1,57 трлн м3 қорға ие, бұл Қазақстанның жалпы алынатын қорларының 42%-ын құрайды. [Karachaganak Petroleum Operating](#) [ҚПО] игеріп жатқан Қарашығанақ кен орнында 0,83 трлн м3 немесе қордың 22%-ы бар болса, Теңізшевройл [ТШО] үлесіне 0,47 трлн м3 табиғи газ немесе 13% тиесілі. Бұл ірі кен орындары күрделі геологиясымен, қабаттардың терең орналасуымен және күкіртсутегінің жоғары мөлшерімен ерекшеленеді, бұл мамандандырылған газ өңдеу қуаттарының болуын талап етеді. Жиынтық түрде осы үш мегажоба Қазақстанның газ қорының 77%-ын қамтиды, ал қалған 23%-ы «СНПС-Ақтөбемұнайгаз» [СНПС–АМГ], ҚазМұнайГаз [ҚМГ] және басқа да компаниялар пайдаланатын өзге кен орындары арасында бөлінген.

2022 жылдың соңындағы өндірілетін газ қоры, трлн м³

Дереккөз: ENERGY Insight & Analytics, Ұлттық геологиялық қызмет

Қазақстанда газ өндіру негізінен ірі кен орындарындағы (Теңіз, Қашаған және Қарашығанақ) мұнай алу операцияларымен байланысты және жалпы алғанда қорлардағы үлестердің бөлінісіне сәйкес келеді. Газдың таза өндірісі жалпы өндірістен қабатқа қайта айдау көлемін (қысымды ұстап тұру және мұнай берілісін арттыру үшін қабатқа қайта айдалатын газ) шегергендегі көрсеткіш ретінде есептеледі. 2025 жылы үш мегажоба таза өндірісте ұжымдық түрде басымдыққа ие болды: елдегі газдың жалпы таза өндіріс көлеміндегі ТШО-ның үлесі 33%, ҚПО-ның үлесі 25% және НКОК-тың үлесі 18%-ды құрады, бұл жиынтық түрде елдегі бүкіл таза өндірістің шамамен 76%-ын құрайды. Осылайша, тауарлық газдың қолжетімділігі көбінесе көмірсутектердің жалпы өндірісін оңтайландыруға бағытталған мұнай өндіруші компаниялардың техникалық және экономикалық пайымдауларына байланысты болып отыр.

2025 жылғы сауда динамикасы Қазақстан-ның өңірлік газ нарықтарындағы орнындағы айтарлықтай өзгерістерді көрсетеді. Алғаш рет импорт көлемі экспорттан асып түсті: импорт 5,2 млрд м³ көлеміне жетсе, экспорт 5,0 млрд м³ болды – бұл ел ішіндегі сұраныс пен ішкі ұсыныс арасындағы өсіп келе жатқан теңгерімсіздікті айқындайтын маңызды сәт. Бұл бетбұрыс екі үрдістің нәтижесінде орын алды: импорт 2024 жылғы 4,4 млрд м³-тен 2025 жылы 5,2 млрд м³-ке дейін 18% өсті, ал экспорт 2024 жылғы 6,0 млрд м³-тен 2025 жылы 5,0 млрд м³-ке дейін 16% қысқарды. Экспорттық сатылымдар газды бөлудің жалпы пулының (Импорт + Коммерциялық пайдалану үшін таза өндіру) 19%-ын құраса, ішкі нарықтағы сатылымдар 2025 жылы 21,6 млрд м³ жетіп, 2024 жылғы 21,2 млрд м³-пен салыстырғанда 1,9% артып, жалпы пулдың 81%-ын құрады. Ішкі және экспорттық нарықты біріктіретін жалпы сатылым көлемі 2025 жылы 26,6 млрд м³ болып, 2024 жылғы 27,2 млрд м³ деңгейінен төмендеді. Ішкі тұтынудың өсуі ең

алдымен ұлттық газдандыру бағдарламасымен байланысты, ол бұрын газбен қамтылмаған халық топтарына қолжетімділікті қамтамасыз етті. Электр өндірудің бір бөлігін көмірден газға ауыстыруға бағытталған жоспарлы қадам тұрақты сұраныс өсімін қалыптастырды, оны өнеркәсіптік қажеттіліктер мен халық санының артуы толықтырды.

Қазақстанның газ саласын қолдайтын институционалдық құрылым бірнеше негізгі ойыншылардың төңірегінде шоғырланған. Ұлттық компания QazaqGaz тасымалдау, өңдеу және маркетинг функцияларын басқарып, саланың ұлттық операторы рөлін атқарады. ҚазМұнайГаз геологиялық барлау мен өндіруде маңызды орын алады. [Интергаз Орталық Азия](#) ел ішіндегі және экспорттық бағыттардағы газ транзитін қамтамасыз ететін магистральдық құбырлар жүйесін басқарады. Газды өңдеу Қазақстан аумағындағы бес ірі кәсіпорында жүзеге асырылады, сондай-ақ Орынбор газ өңдеу зауыты ҚПО өнімінің елеулі бөлігін қайта өңдеп толықтырады. Инфрақұрылымға кеңестік кезеңнен мұраға қалған [құбыр желілері](#) кіреді, олардың негізгі бөлігінің орташа тозу деңгейі 70%-дан асады.

Саланың реттеу ортасын 2025 жылғы 21 маусымда Үкімет бекіткен [Қазақстан Республикасының газ саласын дамыту жөніндегі 2025–2029 жылдарға арналған кешенді жоспары](#) қабылданғаннан кейін айтарлықтай өзгерістер күтіп тұр. Бұл жоспар ұлттық оператор ретіндегі QazaqGaz компаниясына орталық рөл береді және стратегиялық бастамалардың бірқатарын қамтиды. Ресурс базасын кеңейту бағыты 2029 жылға қарай тауарлық газ көлемін 2024 жылмен салыстырғанда 17%-ға арттырып, 34,4 млрд м³ деңгейіне жеткізуге бағытталған. Бұл жеке инвестицияларды тарту тетіктері мен заманауи барлау және өндіріс технологияларын енгізу арқылы жүзеге асырылмақ. Баға белгілеу реформасы мен өндіру қуаттарын кеңейтуге қатысты бастамалар ENERGY Insights & Analytics дайындаған [Kazakhstan Energy Outlook 2025](#) есебінде егжей-тегжейлі қарастырылады.

Газ саласындағы энергетикалық тәуелсіздік

Қазақстан тап болып отырған газ тапшылығы (және импортқа тәуелділіктің артуы) өндіру жоспарларын не газ импорты бойынша келісімшарттарды біртіндеп түзетуді талап ететін жай техникалық немесе коммерциялық мәселе ретінде қарастырылмайды. Керісінше, бұл бірнеше өзара байланысты салаларда көрінетін, әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері, тәуекел деңгейлері және саяси салдарлары бар энергетикалық қауіпсіздікке төнетін көпқырлы қатер, сондықтан оны кешенді түрде бағалау қажет. Газ саласындағы энергетикалық тәуелсіздікке баға беру біздің [энергетикалық тәуелсіздік](#) жөніндегі мақаламызда сипатталған төрт әдістемелік факторға негізделеді. Бірінші фактор – жеткізу көздері мен бағыттарын әртараптандыру, ол қуаттардың шоғырлануына қарсы тұрақтылықты анықтайды. Екіншісі – инфрақұрылымның

тұтастығы мен қуаттарды басқару, ол газдың бөлуге қолжетімді болуын және оны түпкілікті тұтынушыларға сенімді физикалық жеткізуді қамтамасыз етеді. Үшінші фактор – геосаяси және физикалық қауіпсіздік, ол сыртқы қысымдар мен әдейі жасалатын бұзушылықтардан қорғайды. Төртінші фактор – сұранысты басқару саясаты, ол тұтыну үлгілерін қалыптастырып, ұсыныстың қолжетімділігі мен тұтынушылар қажеттіліктері арасындағы тепе-теңдікті реттейді. Осы факторлардың барлығы Қазақстан газ саласының энергетикалық тәуелсіздігі мен стратегиялық тұрақтылығын бағалаудың негізін құрайды.

Әртараптандыру

[Энергетикалық тәуелсіздік](#) тұрғысынан әртараптандыру дегеніміз — бірыңғай іркіліс нүктелеріне тәуелділікті азайту және сыртқы соққыларға төзімділікті арттыру үшін өндіру көздерін, экспорт пен импорт бағыттарын, өткізу нарықтарын және энергия ресурстарының түрлерін стратегиялық бөлуді білдіреді. Қазақстанның газ саласы үшін әртараптандыру өндіріс көздері бөлігіндегі өндіруші сегментті де, нарықтарға қолжетімділік пен [көлік инфрақұрылымы](#) бөлігіндегі өткізу сегментін де қамтиды. Нағыз әртараптандыру артық қуат пен нұсқалылықты қалыптастырады, бұл жүйеге бүкіл желіде каскадты іркілістер тудырмай, кез келген жеке жеткізу тізбегіндегі соққыларды сіңіруге мүмкіндік береді.

Шектеулер. Мегажобалардың кен орындары (Қашаған, Қарашығанақ және Теңіз) Қазақстанның алынатын газ қорының 77%-ын құрайды, соның ішінде тек Қашағанның өзіне барлық қордың 42%-ы тиесілі. Мұндай шоғырлану осы мегажобаларға әсер ететін операциялық іркілістерге, техникалық мәселелерге немесе коммерциялық пайымдауларға қатысты ішкі (inherent) осалдықты тудырады. Сонымен қатар, шикі мұнай өндіруге байланған ілеспе газ өндірісінің басымдылығы газдың қолжетімділігі мұнай өндіру басымдықтарына қарағанда екінші кезектегі мәселе екенін және газ нарығының динамикасына тәуелді емес екенін білдіреді. 2025 жылы қабатқа қайта айдалған 33,5 млрд м3 газ (бұл жалпы өндірістің 49%-ын құрайды) осы құрылымдық шектеуді көрсетеді, мұнда газ дербес табыс көзі ретінде емес, ең алдымен мұнай берілісін арттыру құралы ретінде қызмет етеді.

Тәуекелдер. Халықаралық консорциумдардың басқаруындағы үш кен орнында өндірістің шоғырлануынан туындаған құбылмалылық Қазақстанды шетелдік серіктестердің шешімдеріне тәуелді етеді, ал олардың стратегиялық басымдықтары ұлттық энергетикалық қауіпсіздік мақсаттарымен сәйкес келмеуі мүмкін. Қабаттардың терең орналасуымен және мамандандырылған өңдеуді талап ететін күкіртсутегінің жоғары мөлшерімен сипатталатын бұл кен орындарының техникалық күрделілігі технологиялық іркілістер немесе қуаттарды кеңейту жобаларын іске асырудағы кешігулер алдында қосымша осалдықты тудырады. Бұған қоса, импортқа деген тәуелділіктің артуы (2023 жылғы 0,9 млрд мЗ-ден 2025 жылы 5,2 млрд мЗ-ге дейін өсуі) Қазақстанның ішкі сұранысты қанағаттандыру үшін сыртқы жеткізушілерге барған сайын көбірек арқа сүйеп отырғанын көрсетеді.

Ықтимал шешімдер. [Дамудың кешенді жоспары](#) жеке инвестицияларды тарту тетіктері мен барлаудың заманауи технологияларын енгізу есебінен 2029 жылға қарай табиғи газдың ресурстық базасын 34,4 млрд мЗ-ге дейін, яғни 17%-ға арттыруды көздейді. Ішкі құрамдас бөлікті сақтай отырып, өндірушілердің бағасын экспорттық паритетке байлайтын «70/30» баға формуласы бар Жақсартылған модельдік келісімшарт тетігі — жаңа газ кен орындарын игеруді ынталандыру әрекеті болып табылады. Сондай-ақ экспорттық бағыттарды әртараптандырудың маңызы зор: Қазақстанның «[Каспий теңізінің түбі арқылы өтетін жасыл энергетикалық дәліз](#)» сияқты бастамаларға қатысуы және Транскаспий халықаралық көлік бағытының (Орта дәліз) әлеуетті жобалары еуропалық нарықтарға шығудың қосымша жолдарын ашады.

Инфрақұрылымның тұтастығы мен қуаттарды басқару

Инфрақұрылымның тұтастығы мен қуаттарды басқару газды өндіру орындарынан соңғы тұтынушыларға дейін жеткізуді қамтамасыз ететін [тасымалдау](#), өңдеу және сақтау жүйелерінің физикалық жай-күйін, пайдалану сенімділігін және техникалық сәйкестігін қамтиды. Бұл фактор, сонымен қатар, өсіп келе жатқан ішкі және экспорттық сұранысты қанағаттандыру үшін қажетті жаңа өндірістік нысандарды, құбырларды және газ өңдеу зауыттарын қоса алғанда, жаңа қуаттарды дамытуды да қамтиды. Қазақстанның газ саласы үшін инфрақұрылымның тұтастығы газды сенімді түрде өндіру, өңдеу, тасымалдау және жеткізу қабілетімен, сонымен бірге өсіп келе жатқан сұраныспен қатар жүру үшін қуаттарды кеңейтумен анықталады. Инфрақұрылымның тұтастығы қуаттардың тек «қағаз жүзінде» бар екенін немесе қажет болған жағдайда, әсіресе айқын нұсқалар қолжетімсіз болуы мүмкін стрестік сценарийлерде сенімді түрде іске қосыла алатынын айқындайды.

Шектеулер. [Көлік инфрақұрылымы](#) тозу мен ескіруге байланысты күрделі сын-қатерлерге тап болып отыр. Кеңестік дәуірден мұраға қалған және мүлдем басқа өндіріс пен тұтыну модельдеріне негізделіп жобаланған негізгі құбыр желілері бойынша орташа тозу деңгейі 70%-дан асады. Қазақстанның ішкі құбыр жүйесі жеткілікті деңгейде дамымаған күйде қалып отыр, бұл мынадай парадокс тудырады: елдің батысында орасан зор қордың болуына қарамастан, солтүстік және орталық өңірлердің тұрғындары газға қол жеткізе алмай отыр. Бұл географиялық сәйкессіздік не ауқымды құбыр құрылысын жүргізуді, не Ресей импортына тәуелділікті жалғастыруды (немесе екеуін де) қажет етеді.

Өңдеу инфрақұрылымы да айтарлықтай шектеулер қояды. Қазақстанда бес ірі ГӨЗ (газ өңдеу зауыты) жұмыс істейді, оларға қосымша ҚПО өнімінің едәуір бөлігін өңдейтін ресейлік Орынбор ГӨЗ-і бар. Негізгі газ қорларындағы күкірттің жоғары мөлшері газды күкірттен тазарту бойынша мамандандырылған, күрделі шығындарды қажет ететін қуаттардың болуын талап етеді. Үкімет 2029 жылға қарай Қашағандағы нысандар (1 және 2,5 млрд м3) есебінен, сондай-ақ [ҚазГӨЗ-ді кеңейту](#) (0,9 млрд м3) арқылы жылына 5,9 млрд м3 жаңа өңдеу қуаттарын іске қосуды жоспарлап отыр. Дегенмен, мұндай жобаларды іске асырудағы бұрынғы кешігу тәжірибелері мен жоғары капиталды қажетсінуі пайдалануға беру графиктерінің сақталуына қатысты белгісіздік тудырады.

Тәуекелдер. Инфрақұрылымның тозуына байланысты тәуекелдер пайдалану сенімділігі шеңберінен шығып, қауіпсіздік, экология және экономика мәселелеріне әсер етеді. Құбырлардағы апаттар немесе зауыттардың тоқтап қалуы, әсіресе қысқы ең жоғары сұраныс кезеңдерінде, ішкі тұтынушыларды жабдықтауда іркілістерге әкелуі мүмкін. Ескірген құбырлардың өткізу қабілетінің шектеулі болуы импортқа деген тәуелділікті тұрақтандырып тастайды. Физикалық тозудан бөлек, өндіру, өңдеу және тасымалдау бойынша жаңа қуаттардың жоқтығы да маңызды тәуекел болып табылады: уақтылы инвестиция салынбаса, қосымша көлемнің болмауы төмендеп бара жатқан өндіріс орнын толтыруға мүмкіндік бермейді. Бұл импортқа тәуелділікті құрылымдық тұрғыдан күшейтіп, газбен ұзақ мерзімді өзін-өзі қамтамасыз етуге нұқсан келтіреді.

Ықтимал шешімдер. Резервтік өндіру қуаттары орташа көлемдегі кен орындарын (Рожковское, Үріхтау және Кеңқияқ) жедел игеру есебінен базалық сұраныстан жоғары деңгейде сақталуы тиіс. Бұл ТШО, ҚПО немесе НКОК-қа ғана тәуелді болмай, өндіріс көлемін жедел арттыруға мүмкіндік береді. Қалыпты жағдайда құбыр инфрақұрылымы шамамен 80% жүктемемен жұмыс істеуі керек — бұл шекті көрсеткіш кейбір жағдайларда (мысалы, [қысқы кезеңдегі Бейнеу–Бозой–Шымкент желісінде](#)) асып кеткен болатын. Қуаттарды кеңейтудің негізгі жобаларына батыстағы өндірісті солтүстік тұтынушылармен байланыстыратын [Ақтөбе–Қостанай газ құбыры](#) және Петропавл, Көкшетау мен Астананы қамтамасыз ету үшін 2027 жылдан 2030 жылға дейін Ресеймен бірлесіп іске асыру жоспарланған [Есіл–Астана газ құбыры](#) жатады (бұл

желіні кейіннен Өскеменге дейін ұзарту мүмкіндігі бар). Газ сақтау қуаттарын кеңейту Қазақстанға қосымша «беріктік қорын» (тәуелсіздік нығайту) береді.

Геосаяси және физикалық қауіпсіздік

[Энергетикалық тәуелсіздік тұжырымдамасы](#) аясындағы геосаяси және физикалық қауіпсіздік энергетикалық жүйелердің сыртқы саяси қысымға, аумақтық дауларға, саботаждарға, апаттар мен табиғи апаттарға осалдығын қарастырады. Газ саласы үшін бұл фактор құбырлардың географиялық бағыттары, транзиттік мемлекеттермен саяси қарым-қатынастар және әскери шабуылдарға осалдық энергетикалық тәуелсіздікті қалай қалыптастыратынын зерттейді. Нағыз қауіпсіздік тек активтерді физикалық қорғауды ғана емес, сонымен қатар өзгермелі геосаяси ландшафт жағдайында да операциялық автономияны сақтайтын дипломатиялық және коммерциялық уағдаластықтарды талап етеді.

Шектеулер. Қазақстанға геосаясаттың әсері негізінен Ресейге бағытталған, ол бір мезгілде өңдеу бойынша серіктес, транзиттік бағыт, импорт көзі және газ нарығындағы әлеуетті бәсекелес рөлін атқарады. Қарашығанақ газын Орынбор ГӨЗ-інде өңдеу туралы уағдаластықтар және ресейлік газ транзиті мен импорты көлемінің артуы операциялық өзара тәуелділікті тудырады. [2025 жылғы ПХГФ-да](#) (Петербург халықаралық газ форумы) [Қазақстан мен «Газпром» Астананы және солтүстік-шығыс өңірлерді газбен қамтамасыз ету үшін жаңа газ құбырын салу туралы меморандумға](#) қол қойды, бұл Қазақстан әлемдік державалармен қарым-қатынасты теңгерімді ұстауға тырысып жатқан жағдайда өзара тәуелділікті әлеуетті түрде тереңдетеді және стратегиялық дилеммалар туғызады. Ресей мен Украина арасындағы жалғасып жатқан әскери қақтығыс физикалық қауіпсіздіктің өткір қырын ашты. 2025 жылғы қазанда [Орынбор ГӨЗ-іне жасалған ұшқышсыз ұшақ \(дрон\) соққысы](#) Қарашығанақ газын қабылдауды тоқтатуға мәжбүр етті, бұл өндірістің 25-30%-ға қысқаруына әкелді. 2025 жылғы желтоқсанда дрондардың соққысы Каспий теңізіндегі [Филановский атындағы кен орнындағы «Лукойл» платформасына](#) тиіп, бұл Қашағанның теңізіндегі нысандарының осалдығына қатысты алаңдаушылық тудырды.

Физикалық қауіпсіздік факторы нысандар мен құбырларды саботаждан, терроризмнен немесе кездейсоқ зақымданудан қорғауды қамтиды. Газ қорларының 77%-ы мен таза газ өндірісінің 76%-ының тек үш мегажобада шоғырлануы оларды аса маңызды нысандарға айналдырады, ал олардың жұмысының бұзылуы апатты салдарға әкеп соғуы мүмкін. Мегажобалардың техникалық күрделілігі (қабаттың жоғары қысымы және күкіртсутегінің жоғары мөлшері) тіпті шамалы оқиғалардың өзі өндірістің ұзақ уақытқа тоқтап қалуына себеп болуы мүмкін екенін білдіреді.

Тәуекелдер. Ресейлік транзиттік бағыттардың немесе өңдеу қуаттарының жұмысының бұзылуы Қазақстанды импортқа қол жеткізу немесе өзі өндіретін газды өңдеу мүмкіндігінен айыруы мүмкін. Әсіресе, ресейлік газды Өзбекстанға жеткізетін транзиттік құбырларға жасалуы ықтимал саботаж қаупі өте жоғары. Бұл инфрақұрылым Ресейдің экспорттық кірісіне нұқсан келтіруді көздейтін үшінші тараптардың нысанасына айналуы мүмкін. Соның салдарынан Қазақстан өзінің кінәсінен туындамаған қақтығыстың зардаптарын тартуға мәжбүр болады.

Ықтимал шешімдер. Тәуекелдерді азайту инфрақұрылымды әртараптандыруды, дипломатиялық іс-қимылдарды және қорғау шараларын күшейтуді талап етеді. Қазақстан оқу-жаттығулар өткізу, төтенше жағдайларға әрекет ету жоспарларын әзірлеу және арнайы қызметтермен үйлестіру арқылы физикалық және киберқауіпсіздікке басымдық беруі тиіс. Қазақстан газ саласындағы өз мүдделеріне төнген қатерлердің дипломатиялық салдары болатынын ресми түрде мәлімдеуі қажет.

Сұранысты басқару саясаты

Энергетикалық тәуелсіздік тұжырымдамасы аясындағы сұранысты басқару саясаты (экспортты стратегиялық реттеуді қоса алғанда) тұтыну модельдерін қалыптастыратын, ұсыныс шектелген кезде сұранысты реттейтін және нарықтық мінез-құлықты энергетикалық қауіпсіздік мақсаттарымен сәйкестендіретін реттеушілік, фискалдық және институционалдық тетіктерді қамтиды. Сұранысты басқарудың тиімді саясаты жүйеде икемділік тудырады, бұл билікке дағдарыс (шок) кезінде тұтынуды қатаң нормалауға немесе нарықтық іркілістерге (тапшылыққа) жол бермей басқаруға мүмкіндік береді.

Шектеулер. Қазақстандағы газдың тарихи төмен бағалары энергетикалық қауіпсіздікке нұқсан келтіретін теңгерімсіздікті тудырды. Ішкі нарық үшін ілеспе газды өзіндік құнынан төмен бағамен сатып алу және оны мұнай экспортынан түсетін табыс есебінен айқас субсидиялау газ кен орындарын игеруге инвестиция салу ынтасын жойды. Соңғы тұтынушыларға арналған бағалар құн қалыптастырудың бүкіл тізбегі бойынша толық шығындарды жабуға жеткіліксіз болып қалуда, бұл өндіруші компанияларға қаржылық жүктеме түсіріп, инфрақұрылымға салынатын инвестицияларды шектейді. Газдандыру бағдарламасы маңызды әлеуметтік мақсаттарға қол жеткізе отырып, ұсыныс мүмкіндіктерін сарқитын сұраныс қысымын тудырды. 2024 жылдың соңына қарай газдандыру деңгейі 12,32 миллион адамды қамтып, 61,8%-ға жетті, ал 2025 жылға қарай бұл көрсеткішті 62%-ға (12,36 миллион адам) жеткізу жоспарлануда. Бұл кеңейту электр энергиясын өндіру мен тұрғын үйлерді жылытуда көмірден газға көшуді қолдайды, көміртегі шығарындыларын азайтып, ауа сапасын жақсартады, алайда бұл процесс таза газ өндірісінің тоқырауы немесе төмендеуі аясында жүріп жатыр. 2025 жылы ішкі нарықтағы сату көлемі 21,6 млрд м³-ге жетті, бұл 2024 жылмен салыстырғанда 1,8%-ға артық, бұл ретте болжамдар 2040 жылға қарай сұраныстың 26

млрд м³-ге дейін өсетінін көрсетеді. Өндірістің тиісті деңгейде өсуінсіз мұндай траектория экспорттық әлеуеттің сарқылуына әкеледі және импортты ұлғайтуды талап етеді.

Тәуекелдер. Бағаның төмен деңгейде сақталуы газды ысыраппен тұтынуға итермелейді; ал энергия тиімділігін арттыру сұранысты едәуір төмендетуге мүмкіндік берер еді. Өндірістің өсімінсіз газдандыру есебінен тұтынушылар базасын кеңейту елдің нетто-экспорттаушы мәртебесінен нетто-импорттаушы мәртебесіне өтуін тездетеді. Тиімділіктің әлсіз стандарттары тұтыну көлемінің экономикалық және әлеуметтік мақсаттар талап еткеннен де жылдам өсуіне жол береді. Сұранысты басқару тетіктерінің жоқтығы ең жоғары жүктеме кезеңдерінде жүйеге түсетін салмақтың шекті деңгейге жетуіне әкеліп, іркілістер қаупін тудырады.

Ықтимал шешімдер. Қазақстанға шикі газ экспортына стратегиялық балама ретінде табысты газ-химия саласы қажет — бұл сала ел ішінде қосымша құн жасауға, сатып алу бағаларын жоғары деңгейде белгілеуге және өндіріске жаңа инвестициялар тарту үшін экономикалық ынталандыру тетіктерін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Баға белгілеу реформасы халықтың әлеуметтік осал топтарын атаулы қолдау шараларымен қатар жүруі тиіс. Энергия тиімділігінің құрылыс нормалары мен тұрмыстық техникаға арналған стандарттар экономикалық белсенділікке нұқсан келтірмей-ақ тұтыну өсімін баяулата алады. [Қазақстанның сараланған газ тарифтеріне көшу бастамасы](#) соңғы уақыттағы маңызды қадам болды: көпдеңгейлі баға белгілеуді енгізу артық тұтынуды тежеуге және экспорт пен газ-химиясы үшін көлемдерді босатуға бағытталған. Ішкі бағаларды экономикалық негізделген шығындарға сәйкестендіру сұранысты оңтайландыруға, өндіріске инвестицияларды ынталандыруға және босаған көлемдерді неғұрлым жоғары рентабельді қажеттіліктерге қайта бағыттауға мүмкіндік береді деп күтілуде. [Кешенді даму жоспары](#) баға теңгерімсіздігі мәселесін айқас субсидиялаудан кезең-кезеңімен бас тарту, сұйытылған табиғи газ [СТГ] өндірушілері үшін көтерме бағаларды белгілеу және мемлекеттің басым құқығы аясында QazaqGaz компаниясы сатып алатын шикі және тауарлық газ бағасының өсуіне қойылған 10 пайыздық шектеуді қайта қарау арқылы шешеді.

Қорытынды

Энергетикалық тәуелсіздіктің төрт факторы бойынша жүргізілген талдау терең қайшылықтармен сипатталатын саланы айқындайды: халықаралық консорциумдардың басқаруындағы үш мегажобада шоғырланған орасан зор қорлар; батыстағы өндірісті тұтыну орталықтарымен әрең байланыстырып тұрған кеңестік дәуірден қалған ескірген инфрақұрылым; тоқырауға ұшыраған таза өндірістен озып бара жатқан ішкі сұраныстың өсуі; сондай-ақ тиімсіз тұтынуды ынталандыра отырып, инвестициялардың жолын кесетін баға теңгерімсіздігі. Нетто-экспорттаушыдан газ импортына тәуелді тұтынушыға айналу — бұл жай ғана циклдік түзету емес, энергетикалық қауіпсіздік пен

тәуелсіздікке қауіп төндіретін құрылымдық өзгеріс. Қабатқа қайта айдау деңгейінің 49%-ды құрауы, инфрақұрылымның 70%-ға тозуы және жалпы өндіріс пен тауарлық газ арасындағы алшақтықтың ұлғаюы техникалық шындық, коммерциялық басымдықтар мен ұлттық мүдделер әлі де болса бір-бірімен үйлеспей отырған саланың қазіргі күйін көрсетеді.

Энергетикалық тәуелсіздікке жету жолы бір мезгілде бірнеше бағытта әрекет етуді талап етеді. Қазақстан Республикасының газ саласын дамытудың 2025–2029 жылдарға арналған кешенді жоспарында көзделген 2029 жылға қарай ресурстық базаны 17%-ға кеңейту арқылы өндірісті мегажобалар шеңберінен тыс әртараптандыру инвестицияларды ынталандыратын баға реформаларымен, батыстағы кен орындарын солтүстік және орталық өңірлермен байланыстыратын инфрақұрылымды жаңғыртумен және сұраныс өсімін тежейтін тиімділік бағдарламаларымен ұштасуы тиіс. Геосаяси тұрғыдан Қазақстанға Ресеймен энергетикалық өзара тәуелділікті тереңдету мен баламалы бағыттарды іздеу арасында теңгерім сақтау қажет. «70/30» баға формуласы бар жақсартылған модельдік келісімшарт өндірушілердің ынтасын ұлттық мақсаттармен сәйкестендіру жолындағы ілгерілеуді білдіреді, ал жылына 5,9 млрд м³ өңдеу қуатын іске қосу жоспары маңызды кедергілерді жою мәселесін шешеді. Дегенмен, Қазақстан үшін іске асыру қарқыны жоспардың өзі сияқты маңызды, бұл жобаларды жедел орындауды табыстың басты кепіліне айналдырады.

Қазақстанның энергетикалық тәуелсіздікке қол жеткізу қабілеті қандай да бір жеке шараға емес, өндірісті дамыту, инфрақұрылымға инвестиция салу, баға белгілеу реформасы мен сұранысты басқару арасындағы өзара тәуелділікті ескеретін кешенді стратегияны жүзеге асырудағы жүйелілік пен табандылыққа байланысты. Жақын жылдарда қабылданған шешімдер Қазақстанның 3,8 триллион текше метр қоры тұрақты өркендеудің іргетасына айнала ма, әлде ел импортқа көбірек тәуелді бола түскен кезде бұл қорлар жеткілікті деңгейде пайдаланылмай қала бере ме, соны айқындайды. Техникалық және коммерциялық сын-қатерлер өте маңызды, бірақ оларды еңсеруге болады. Энергетикалық тәуелсіздікке бастар жолда күрделі реформаларды жүргізу үшін саяси ерік-жігер, қысқа мерзімді қысым мен ұзақ мерзімді мақсаттарды теңгерімдеуге мүмкіндік беретін стратегиялық пайым және күрделі геосаяси жағдайда бағдар ұстай білу үшін дипломатиялық шеберлік талап етіледі.

Мұндай стратегия сенімділік іргетасына — Қазақстанға оқшауланып қалмай-ақ, сыртқы соққыларға, жеткізілімдегі іркілістерге және геосаяси қысымдарға төтеп беруге мүмкіндік беретін айтарлықтай «төзімділік қорына» негізделуі тиіс. Ілгері басу жолы кез келген бағамен өзін-өзі қамтамасыз етуде емес, бүкіл Орталық Азия өңіріндегі мүдделердің орнықты теңгерімін іздеуде жатыр, мұнда энергетикалық өзара тәуелділік біржақты шешімдерді тиімсіз әрі кері әсерін тигізетін қадамға айналдырады.

Энергетикалық тәуелсіздік мәселелері газ саласының шеңберінен шығып, Қазақстан дамуының жалпы траекториясын, оның аймақтық және әлемдік энергетикалық нарықтардағы орнын және ұлы державалар арасындағы бәсекелестік шиеленіскен

дәуірде тәуелсіз бағыт ұстану қабілетін қамтиды. Энергетикалық тәуелсіздік өздігінен мақсат емес; бұл Президент Тоқаевтың «[The National Interest](#)» басылымындағы мақаласында айтқан серіктестіктің ерекше түрі үшін қажетті шарт: «Қазақстан тұрақтылықты басты орынға қоятын, халықаралық міндеттемелерді құрметтейтін және мәнді нәтижелерді қамтамасыз ететін сенімді әрі адал серіктес мәртебесіне нық бейілді болып қала береді». Осы тұрғыдан алғанда, газ саласында өзін-өзі қамтамасыз ету деңгейіне жету Қазақстанның кеңірек стратегиялық бірегейлігінен ажырағысыз. Президент Тоқаевтың тұжырымына сәйкес, «[Сенімділік — бұл жаңа күш](#)», ал Қазақстан үшін энергетикалық тәуелсіздік — осы сенімділік орнатылуы тиіс негізгі іргетас.

«ЭНЕРГИЯ» аналитикалық орталығы

ЖШС «Аналитикалық орталық «ЭНЕРГИЯ» (ENERGY Insight & Analytics) — [KAZENERGY қауымдастығы](#) мен [AppStream](#) IT-компаниясының бірлескен кәсіпорны. Компания Қазақстанның мұнай, газ және электроэнергетика салалары үшін деректердің, талдамалық ақпараттың және ұсынымдардың басым көзі болуды мақсат етеді, бұл шешім қабылдайтын тұлғаларға негізгі салалық көрсеткіштерді жетекші нарық қатысушылары туралы толық ақпаратпен бірге талдауға және болжауға мүмкіндік береді. ENERGY Insight & Analytics қызметі аналитиканың толық циклін қамтиды, оған сипаттамалық, диагностикалық, болжамдық және нұсқамалық талдау кезеңдері кіреді.

ENERGY Insight & Analytics үшін негізгі құрал және негізгі өнім — өздері әзірлеген [EXia аналитикалық платформасы](#). Бұл платформа деректерді нақты қолдану жағдайларына сәйкес анықтау, локализациялау, форматтау және барынша тиімді түрде ұсыну үшін арналған бағдарламалық қамтылым болып табылады.

Дисклеймер / Жауапкершілікті шектеу

Бұл құжат тек танысу мақсатында пайдалануға арналған. Онда ұсынылған ақпарат қандай да бір бағалы қағаздарды сатып алу, өтеу мерзіміне дейін ұстау немесе сату жөнінде ұсыныс болып табылмайды, сондай-ақ қандай да бір инвестициялық шешім қабылдау үшін нұсқаулық немесе қандай да бір әрекетке шақыру емес.

Кез келген мәлімдеме, бағалау немесе болжам осы құжатта келтірілген болжалды болашақ нәтижелерге қатысты дәл болмай шығуы мүмкін, сондықтан оларды болашақ нәтижелерге қатысты міндеттеме немесе кепілдік ретінде қарастыруға болмайды. «ЭНЕРГИЯ» Аналитикалық орталығы» ЖШС (бұдан әрі – ENERGY Insights & Analytics) осы құжатты немесе оның кез келген бөлігін пайдаланудың немесе дұрыс пайдаланбаудың салдарынан алушыға немесе кез келген басқа тұлғаға келтірілген кез келген сипаттағы зиян немесе шығындар үшін қандай да бір міндеттемелерді немесе жауапкершілікті өзіне алмайды; сондай-ақ құжатты немесе оның бөлігін жаңарту, нақтылау немесе қандай да бір тұлғаға құжатта немесе оның бөлігінде анықталуы мүмкін неточностер туралы хабарлау жөнінде қазіргі немесе болашақта қандай да бір міндеттемелерді өзіне алмайды.

ENERGY Insights & Analytics материалдары пайдаланушының, оның менеджментінің, қызметкерлерінің, кеңесшілерінің және (немесе) клиенттерінің инвестициялық және өзге де бизнес-шешімдер қабылдау кезіндегі білімін, пікірін және тәжірибесін алмастыра алмайды. ENERGY Insights & Analytics ақпаратты компания сенімді деп есептейтін көздерден алады, алайда ENERGY Insights & Analytics ақпараттың шынайылығы үшін жауап бермейді, яғни ұсынылған деректерге сыртқы аудит немесе өзге арнайы тексеру жүргізбейді және олардың дәлдігі мен толықтығы үшін жауапкершілік көтермейді.

Байланыстар

www.exia.kz

info@exia.kz

<https://www.linkedin.com/company/energy-insight/>

Қазақстан, Астана қаласы, Д. Қонаев көшесі, 10